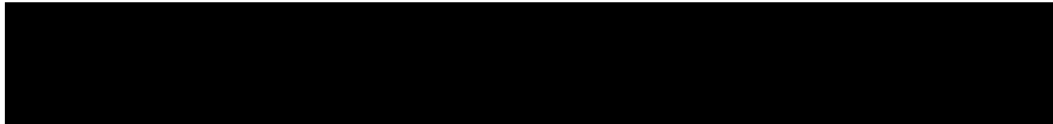

Aan:

Z.E. de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dhr. mr. dr. L.F. Asscher
Z.E. de Minister van Buitenlandse Zaken, dhr. drs. A.G. Koenders

Cc: aan de voorzitter en de leden van de Vaste Commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Vaste Kamercommissie Buitenlandse Zaken in de Tweede Kamer der Staten Generaal

Afschrift in Engels: mr. Thomás Ojea Quitana, Special Rapporteur on HR in DPRK
Deepa Rishikesh, head Child Labour and Forced Labour Unit

Datum 12 april 2017
Onderwerp Antwoorden kabinet op vragen van de leden Karabulut en Van Bommel (beiden SP aan de Ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Buitenlandse Zaken over Noord-Koreaanse dwangarbeiders (ingezonden 23 januari 2017). Vraagnummer 2017Z00871

Zeer geachte heer Asscher, zeer geachte heer Koenders,

Nogmaals wenden wij ons tot u, ditmaal met betrekking tot de antwoorden (uw referentienr. 2017-0000040838) die zijn gegeven op de Kamervragen, met vraagnummer 2017Z00871, betreffende de inzet van Noord-Koreaanse dwangarbeiders.

Als onderzoeksgroep van LeidenAsiaCentre, een onderzoeksinstituut verbonden aan de universiteit Leiden, dat de inzet van Noord-Koreaanse arbeiders in de EU onderzoekt (verder: 'de onderzoeksgroep'), hebben wij u en de vaste Kamercommissies op 7 februari jl. informatie toegezonden die relevant was voor de beantwoording van de vragen. Wij hebben u het rapport 'Slaves to the System, the Polish Case' (verder: 'het onderzoeksrapport') en aanvullende bewijsstukken, met een begeleidende brief toegestuurd. Volledigheidshalve sturen we deze brief als bijlage mee.

Het kabinet heeft op 15 februari aangekondigd extra tijd nodig te hebben voor interdepartementale afstemming. De onderzoeksgroep vindt het onverklaarbaar dat het kabinet in die extra tijd tot 27 maart geen zichtbare inspanning heeft gedaan om de beschikbare en aangeboden informatie, bewijsstukken en analyse tot zich te nemen. De antwoorden van het kabinet hebben de

onderzoeksgroep, bestaande uit hoogleraren Koreastudies, Internationaal arbeidsrecht, juristen en stafid van de VN Commission of Inquiry hogelijk verbaasd; de antwoorden zijn niet enkel onvolledig, maar ook aantoonbaar onjuist.

De wijdverbreide praktijk van Noord-Korea om haar burgers uit te zenden naar zo'n 40 ILO landen, waaronder Rusland, China, Midden-Oosten, Zuidoost Azië en vele landen in Afrika, maar ook de EU onder slechte en mensonterende omstandigheden, wordt door de internationale gemeenschap, inclusief de VN gezien als arbeidsuitbuiting en 'forced labour'. De onderzoeksgroep vindt het zeer zorgelijk dat het Nederlandse kabinet deze praktijk zelfs met de aangeboden bewijsstukken niet als zodanig kenmerkt. Dit is zeker in het licht bezien van het Nederlandse EU-voorzitterschap afgelopen jaar dat in het teken stond van 'decent work' en de daarover opgebouwde expertise onbegrijpelijk. Daar juist de mogelijke oplossingsrichting begint bij het erkennen van de problematiek en het kabinet dit niet doet, neemt de onderzoeksgroep het initiatief om de antwoorden van het kabinet op de Kamervragen puntsgewijs als onderstaand te weerleggen. Bovendien zal de onderzoeksgroep een afschrift van deze formele stellingname in vertaling toezenden aan de VN Speciaal Rapporteur voor de mensenrechten in Noord-Korea, om zodoende het debat over deze kwestie ook op het niveau van de internationale gemeenschap te voeren.

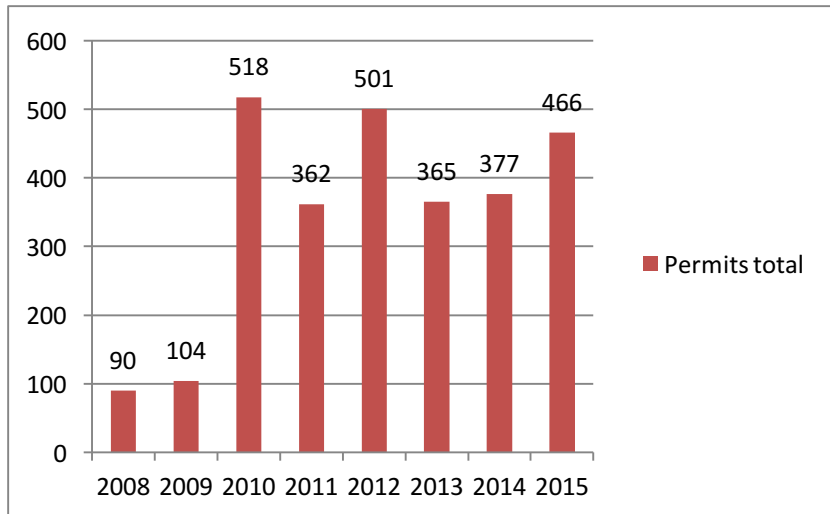
Puntsgewijze weerlegging

Als onderstaand zullen de Kamervragen worden geciteerd en daaronder de antwoorden van het kabinet op belangrijke punten worden weerlegd. Er is niet gepoogd volledig te zijn. De nadruk is gelegd op het weerleggen van de belangrijkste onjuistheden en/of onvolledigheden. Voor het overige wordt verwezen naar het onderzoeksrapport dat in detail en geannoteerd inzage geeft in deze kwestie. Bij het weerleggen van de kabinetsstandpunten is uitgegaan van informatie die het kabinet tot haar beschikking had. Dit betreft voornamelijk formele documentatie van Poolse autoriteiten. Overige informatie uit interviews of andere relevante informatiebronnen is niet meegenomen, of enkel als ondersteunend bewijs.

Vraag 1, Klopt het dat er honderden Noord-Koreaanse dwangarbeiders werkzaam zijn op ten minste één scheepswerf van het bedrijf CRIST S.A. in Polen?

1.1 Het kabinet stelt dat er enkele honderden Noord-Koreanen in Polen werkzaam zijn.

In het onderzoek dat op 7 februari jl. aan het kabinet is toegestuurd, staan de exacte cijfers (p. 25);

1.2 Het kabinet stelt dat er geen gevallen van illegaal werk zijn aangetroffen

Dit is onjuist. De Poolse arbeidsinspectie heeft tenminste kennis van 77 zaken van illegale tewerkstelling. Deze zijn nader gespecificeerd als zaken waarbij de arbeiders in kwestie illegaal tewerkgesteld waren of op andere werkplaatsen werkten of in andere functies als waar zij een werkvergunning voor hadden ontvangen. Ook wordt melding gemaakt van werkvisa die zijn verstrekt, maar waar na controle juist blijkt dat de betreffende personen nooit tewerkgesteld zijn. (brief Poolse arbeidsinspectie 31/3/2016, onderzoeksrapport, pagina 70).

De arbeidsinspectie heeft het volgende verklaard over ARMEX, het bedrijf dat bemiddelt bij de tewerkstelling van Noord-Koreaanse arbeiders, (onderzoeksrapport, pagina 60),

In the face of the facts and pursuant to the collected evidence it was determined that a person representing ARMEX Sp. Z.o.o. by means of misleading, taking advantage of a mistake or incapacity to properly understand conducted activities made a person representing the entity in question to entrust 29 foreigners (DPRK) with conducting illegal work and made 29 employees, citizens of Korea, perform illegal works, as rendering the work in such a way they held no permits that would authorize them to perform work for Crist S.A., i.e. they were seconded to ARMEX Sp. Z.o.o. which directed them to this entity to perform temporary work for the benefit of this entity.

He submitted this case to court, with the request of punishment and the court imposed a fine of PLN 3000,- on the guilty person.

Het bedrijf Korea Rungrado General Trading Corp. in Polen richt zich op de tewerkstelling van Noord-Koreanen in Polen. Hierover zegt de arbeidsinspectie (correspondentie 25/4/2016),

In the course of the inspection it was established that four foreigners did not commence employment in Poland, whereas the indicated legal representative of the company failed to inform the authority issuing the permit of noncommencement of work by a foreigner within three months since the beginning of the validity period of the work permit without delay.

1.3 Het kabinet stelt dat er geen overtredingen zijn aangetroffen die het kenmerk hebben van dwangarbeid.

Het antwoord van het kabinet is onjuist, of althans onvolledig. De Poolse arbeidsinspectie verklaart niet de bevoegdheid te hebben om te controleren op dwangarbeid en dit niet te hebben meegenomen in het onderzoek. Er zijn echter wel degelijk observaties gedaan en in de arbeidsinspectierapporten opgenomen die het kenmerk van dwangarbeid hebben. Voor het benoemen van kenmerken die wijzen op dwangarbeid wordt door de onderzoeksgroep verwezen naar de criteria van de ILO¹ en kenmerken die worden benoemd door op het terrein van trafficking in human beings (THB) in het TeamWork Manual 2016 van het ministerie van Veiligheid en Justitie.²

Kenmerken die duiden op arbeidsuitbuiting en 'forced labour' worden zowel in de Poolse arbeidsinspectierapporten benoemd, als ook in interviews met betrokkenen geïllustreerd en in VN observaties bevestigd³. De arbeiders worden in het ongewisse gehouden over hun werk, de arbeidsvoorwaarden, hoogte van het salaris, er is geen mogelijkheid om het werk te kiezen of de werkplek of verblijfsplek te verlaten, er is sprake van strikte beperking van de bewegingsvrijheid, arbeiders werken in isolement, afgescheiden van mensen in hun werk- en leefomgeving, arbeiders hebben door camerabewaking en voortdurende controle van supervisors geen privacy, paspoorten worden ingehouden, familie in Noord-Korea wordt achtergehouden om vluchtgevaar tegen te gaan, (straffen hiervoor kunnen tot in drie generaties worden doorgevoerd), werkomstandigheden zijn (levens)gevaarlijk, salaris wordt ingehouden en er is sprake van excessief overwerken en geen of nauwelijks vakantie.

1.4 Het kabinet stelt dat Polen sinds begin 2016 is gestopt met het verstrekken van (lange termijn) visa aan Noord-Koreanen.

Dit is onjuist, in de tweede helft van 2016 zijn er 182 visa verstrekt (bijlage 2).

Vraag 2, Zijn er, voor zover bekend, elders in Europa Noord-Koreaanse dwangarbeiders werkzaam?

2.1 Noord-Koreanen elders in de EU

Het European Migration Network heeft op 17 mei 2016 een onderzoek ingesteld naar de inzet van Noord-Koreanen in de EU. Voor zover de onderzoeksgroep bekend, is dit de meest – en de enige-recente overzichtsrapportage (zie bijlage bij brief d.d. 7 februari. JI.). Uit dit onderzoek is niet op te maken dat er sprake zou zijn van een terugloop. Lidstaten waarvan het de onderzoeksgroep bekend is dat daar Noord-Koreaanse werkzaam zijn of zijn geweest, als Malta en Italië zijn niet in het overzicht opgenomen.

Vraag 4, Werden en worden er, naast NAVO-schepen, ook Nederlandse civiele schepen

¹ ILO indicators of Forced Labour, Special Action Programme to Combat Forced Labour. (onderzoeksrapport, p. 42), ook: Profits and Poverty, the economics of Forced Labour (onderzoeksrapport, p. 82)

² <https://www.teamwork-against-trafficking-for-labour-exploitation.nl/>

³ Onder andere: <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/29/north-korea-workers-forced-labour-abroad-un-report>

onderhouden op deze werf? Zo ja, was u op de hoogte van de dwangarbeid verricht door Noord-Koreanen op deze werf? Welke stappen heeft u genomen om deze misstand te beëindigen?

4.1 Het kabinet stelt dat Crist heeft verklaard zich volledig te houden aan Poolse wet- en regelgeving

In de eerdere brief van 7 februari jl. zijn de screenshots meegezonden met een overzicht van de Nederlandse afnemers. De onderzoeksgroep heeft geen inzage in de verklaring van Crist. Wel kan de onderzoeksgroep met zekerheid zeggen dat de verklaring indien deze zo is afgelegd onjuist is.

Crist is meermalen door de arbeidsinspectie beboet en bovendien is Crist, of althans een voorman van Crist, schuldig bevonden aan dood door schuld inzake de dood van een Noord-Koreaanse arbeider. Een zeer uitvoerig arbeidsinspectierapport dat verslag doet van een fataal ongeval geeft inzage in de levensgevaarlijke en ondermaatse arbeidsomstandigheden waarin de arbeiders werkzaam zijn.⁴ Het rapport is opgesteld naar aanleiding van de dood van een Noord-Koreaanse arbeider, Chon Kyung-su die tijdens laswerk in een buis is verbrand en diezelfde dag aan zijn verwondingen is overleden. De arbeidsinspectie tekent een lange lijst van overtredingen door Crist op; er was geen autorisatie voor het gevaarlijke werk, er was geen toezicht op het werk dat werd gedaan, de voorgeschreven tweede persoon was niet op de werkplek of althans bij de ingang van de buis, er was onvoldoende zuurstof en licht in de buis waarin het laswerk plaatsvond, er werd geen gebruik gemaakt van een veiligheidskabel, kleding voldeed niet aan de veiligheidsvoorschriften, er waren geen branddekens op of nabij het schip of op de werkplek en er waren geen brandblussers op of dichtbij de werkplek. Een voorman van Crist is in deze zaak veroordeeld wegens dood door schuld. Dit was de tweede keer dat Crist is beboet.

4.2 Het kabinet stelt dat het arbeidsbureau dat bemiddeld heeft bevestigd heeft dat Poolse wet- en regelgeving wordt nageleefd

Het is het onderzoekteam niet bekend met welk bemiddelingsbureau het kabinet gesproken heeft. Echter, vastgesteld kan worden dat de arbeidsinspectie het volgende heeft verklaard met betrekking tot het bedrijf dat bemiddelt bij de tewerkstelling van Noord-Koreaanse arbeiders, (zie ook hierboven, 1.2) bij het scheepswerf Crist,

In the face of the facts and pursuant to the collected evidence it was determined that a person representing ARMEX Sp. Z.o.o. by means of misleading, taking advantage of a mistake or incapacity to properly understand conducted activities made a person representing the entity in question to entrust 29 foreigners (DPRK) with conducting illegal work and made 29 employees, citizens of Korea, perform illegal works, as rendering the work in such a way they held no permits that would authorize them to perform work for Crist S.A., i.e. they were seconded to ARMEX Sp. Z.o.o. which directed them to this entity to perform temporary work for the benefit of this entity.

⁴ Document no. 03273-5303-K047-Pt/14, 28/11/2014

4.3 Het kabinet stelt dat de Poolse inspectie geen bewijs gevonden heeft van het tewerkstellen van Noord-Koreanen in condities die het kenmerk hebben van dwangarbeid

(zie antwoorden 1.3)

4.4 Het kabinet stelt dat van Nederlandse bedrijven wordt verwacht dat zij due diligence toepassen

Voor de Noorse kustwacht zijn de bevindingen van het rapport aanleiding geweest om orders terug te trekken. Een Noors pensioenfonds heeft naar aanleiding van de rapportage de onderzoeksgroep benaderd in verband met bedrijven die Noord-Koreaanse arbeiders inzetten, waaronder Crist. Een dergelijk standpunt is in Nederland of althans bij de Nederlandse afnemer van schepen van hetzelfde bedrijf Crist niet ingenomen. Het kabinet stelt dat zij verwacht dat Nederlandse bedrijven de OESO-richtlijnen naleven. Echter, zoals het kabinet welbekend, loopt juist bij deze specifieke Nederlandse scheepsbouwer een FIOD onderzoek naar vermeende corruptie in het buitenland. Het naleven van de OESO-richtlijnen kan derhalve al om die reden niet zonder meer worden aangenomen. Bovendien is extra zorgvuldigheid wenselijk, juist bij deze Nederlandse scheepsbouwer daar het de leverancier is van het grootste Nederlandse marineschip dat 26 april aanstaande in gebruik zal worden genomen.

Vraag 5, Deelt u de mening dat dwangarbeid onacceptabel is en wanneer dit plaatsvindt op Europese bodem met alle mogelijke middelen bestreden moet worden? In hoeverre is dat in dit geval gebeurd?

5.1 Het kabinet stelt dat het een verantwoordelijkheid is van de nationale autoriteiten om ervoor te zorgen dat de regels worden gehandhaafd

De onderzoeksgroep verwijst aanvullend naar de vragen die door de PvdA fractie in het Europees Parlement zijn gesteld en beantwoord door de Europese Commissie. Hierbij wijst de onderzoeksgroep erop dat de PvdA fractie in het EP deze praktijk wel typeert als 'uitbuiting'.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=P-2016-006692&language=EN>

Voorts wijst de onderzoeksgroep op het volgende. Nauta is een NAVO gecertificeerd scheepswerf dat NAVO schepen in onderhoud heeft. In de laatste jaren heeft Nauta aan meer dan 50 Poolse marineschepen gewerkt en Noorse, en Franse marineschepen in onderhoud gehad. Ook Nederlandse scheepsbouwers zijn frequente afnemers. Beide scheepswerven, naast elkaar gelegen, hebben Europese subsidies, dan wel leningen ontvangen van het Europees regionaal ontwikkelingsfonds; Crist 37,5 miljoen en Nauta 40 miljoen EUR. Een van de voorwaarden die worden gesteld is dat het ontvangende bedrijf zich onthoudt van inbreuk op EU recht. Afgaand op het arbeidsinspectierapport terzake het fatale ongeval op het scheepswerf van Crist is hieraan niet voldaan.

5.2 Het kabinet stelt de zorgelijke positie van Noord-Koreaanse arbeidsmigranten onder de aandacht gebracht te hebben van de Speciaal Rapporteurs.

De onderzoeksgroep vindt het opmerkelijk dat het kabinet de zorgelijke positie in algemeenheid wel onder de aandacht brengt, maar in de tewerkstelling in Polen met alle bekende details niet als zorgelijk kenmerkt.

Vraag 6 Kunt u aangeven welke internationale en Europese verdragen geschonden worden als gevolg van deze praktijk?

Voor mensenrechtenverdragenschendingen zie pp. 44-75 van ons rapport. Voor schendingen van arbeidsrechtverdragen en wetten, zie pp. 76-84 van ons rapport. Voorts verwijst de onderzoeksgroep naar de publicatie van ETI (Ethical Trading Initiative), 'Overview of Democratic People's Republic of Korea (DPRK) state-sponsored forced labour' (januari 2017)⁵.

Zonder volledig te kunnen zijn, is dit een opsomming van internationale en Europese verdragsbepalingen die zeker, of althans vrijwel zeker worden geschonden op Europees grondgebied bij de inzet van Noord-Koreanen in de EU:

- Forced Labour Convention 1930 (No. 29), Abolition of Forced Labour Convention 1957 (No 105), Protocol of 2014, to the Forced Labour Convention, Protection of Wages Convention, 1949 (No 95) ILO declaration on fundamental principles and rights at work;
- IVESCR, recht op billijke en gunstige arbeidsvoorwaarde (art. 7), recht op vakvereniging (art. 8), recht op een adequate levensstandaard (art. 11);
- IVBPR, verbod op dwangarbeid (art. 8), recht op vrije verplaatsing en vrije vestiging (art. 12), recht op privacy (art. 17), vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (art. 18), recht op vrije meningsuiting (art. 19), vrijheid van vereniging en vakbond (art. 22)
- Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, verbod op dwangarbeid (art. 4), recht op vrijheid en veiligheid (art. 5), recht op bescherming van de privésfeer (art. 8), vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (art. 9), vrijheid van meningsuiting (art. 10), vrijheid van vergadering (art. 11)
- Richtlijn 2011/98, art. 12, 1a: recht van derdelanders op gelijke behandeling met betrekking tot werkomstandigheden, salaris, gezondheid en veiligheid op de werkplek.
- Richtlijn 91/533, art. 2.1: kennisgeving van essentiële aspecten van de arbeidsrelatie, waaronder de hoogte van het salaris, naam van partijen, uit te voeren werk

Vraag 7 Klopt het dat de dwangarbeiders vrijwel hun gehele salaris direct moeten afdragen aan de Noord-Koreaanse staat? Is bekend om welke geldhoeveelheden het gaat?

7.1 Het kabinet stelt dat 60-90 procent van de salarissen van Noord-Koreaanse arbeiders die arbeid verrichten in derde landen zou moeten worden afgestaan aan de vertegenwoordigers van de Noord-Koreaanse autoriteiten.

Ons rapport heeft aangetoond dat deze schatting klopt, met die aantekening dat het eerder richting de 90 procent ligt dan tegen de 60 procent in EU landen. Raadselachtig blijft het feit dat het kabinet tot deze conclusie komt zonder daarbij aan te tekenen dat het bestaan en het uitvoeren van zo'n uitbuitende constructie een kenmerk is voor dwangarbeid en aanverwante praktijken. Het is tevens onbegrijpelijk dat het kabinet zegt deze cijfers te hebben gehaald uit de verschillende rapporten van de VN over de DPRK, maar blijkens hun antwoorden op de vragen 1-6 hierboven over het in deze rapporten benoemde probleem van overzeese dwangarbeid van Noord-Koreaanse staatswege toch hebben heen gelezen.⁶

6

Zie bijvoorbeeld pp. 38 van het VN Report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1874 (2009); zie ook "[North Korea putting thousands into forced labour abroad, UN says](#)" in The Guardian van 29/10/2015.

Op pagina's 61-62 van het rapport staat het volgende dat met de bovenstaande vraag direct beantwoordt:

"The workers' salaries are received by intermediate companies. The Polish Labour Inspectorate exposed violations referring to cases in which the DPRK workers were not paid their due compensation, nor any overtime allowance. Supporting evidence for the observations are given by the statements in which labourers confirm that they are not informed about the size of their salary, are not allowed (by their own managers and minders) to have individual bank accounts, and merely receive nominal payments in cash, if they receive it at all.

The time and height of the payments are unclear and arbitrary. After being asked when, how and how much payment is received, the witnesses replied,

There is no set date, but whenever the boss comes in, the workers receive payments. ... When the manager gave me money, he said I would get a lower wage, since I was a newcomer. The reason why our second wage was 100 zloty less than the first wage was because the manager provided 100 zloty as a donation to the Kumsusan Palace Fund.

The practice of North Korea's overseas labour is that the manager or interpreter collects all the wages in lieu of the workers. ... I collected the entire amount of the wages and distributed it to each worker according to the payroll. ... For instance, if one worker received a monthly wage of about 150 USD, 80 USD would be deducted, so the worker received 70 dollars, and the rest went to the DPRK.

...The workers take it for granted that their entire wage goes to the North Korean regime during their overseas work. ...The cost of accommodation was deducted from their wages. That was about 40 US dollars a month. That means if a worker received 70 USD per month, the actual amount they would receive get was 30 USD.¹³⁹

There is no clarity on the height of the share that is withheld, but for the workers there is no doubt that it is for the benefit of the party.

Het accuraat schatten van de geldhoeveelheden is tot op heden door gebrek aan voldoende financiële data niet mogelijk. Voor de EU is het voor bepaalde landen mogelijk een ruwe schatting te maken gebaseerd op de ILO-schatting van hoeveel een illegale arbeider netto per jaar aan winst oplevert. In het geval van Polen zou dat een bedrag van ca. 15,5 miljoen USD zijn (uitgaande van ca. 450 geverifieerde DPRK arbeiders) op jaarbasis. Het bovenstaande is uitgebreider besproken in ons rapport.⁷

Vraag 8 Erkent u dat er een risico bestaat dat dwangarbeiders gevoelige informatie omtrent de militaire schepen en technologie met de Noord-Koreaanse autoriteiten delen?

8.1 Het kabinet stelt dat het "de dreiging van spionage en het afschermen van gevoelige informatie zeer serieus (neemt) en niet (zal) nalaten zo nodig maatregelen te treffen."

Wij hebben als onderzoeksgroep geen zicht op de maatregelen die het kabinet in dezen treft, maar

willen wij het volgende aantekenen. De Noord-Koreaanse arbeiders op de Poolse scheepswerven (of waar dan ook elders in de EU) staat het door hun in principe legale aanwezigheid in de EU vrij om door de EU te reizen. De extreme geslotenheid van de Noord-Koreaanse staat en de door Pyongyang aan de dag gelegde onwil om informatie te delen maken het ten ene male onmogelijk om Noord-Koreaanse identiteiten te verifiëren. Deze twee factoren creëren een zeer ernstig veiligheidsrisico. Niet alleen omdat er geen beveiliging lijkt te zijn die het Noord-Koreaanse arbeiders onmogelijk maakt NAVO-vaartuigen te betreden, maar voornamelijk om wat de moord op Kim Jong Nam in Maleisië op 13 februari jongstleden heeft getoond. De Noord-Koreaanse chemicus die door de Maleisische justitie als een belangrijke speler in het moordcomplot wordt gezien (hij zou de VX nerve agent - het moordmiddel dat volgens de VN een wapen van massavernietiging is - hebben geproduceerd)⁸ was in Maleisië op het visum en werkvergunning van een Noord-Koreaanse gastarbeider.⁹ Druk uit Noord-Korea heeft Maleisië genoopt deze chemicus te repatriëren, maar er is internationaal geen echte twijfel dat Noord-Korea achter deze aanslag zat. Als zodanig is het van zeer groot belang, zeker gezien de snel oplopende spanningen in Noordoost-Azië en het groeiende belang van de EU-geldstromen voor Pyongyang, om dit soort potentieel ernstige veiligheidsrisico's te vermijden.

Een ander belangrijk punt is dat deze geldstromen de sancties overtreden die zijn ingesteld door de VN en de EU aangaande geldstromen naar de DPRK die ten goede kunnen komen aan het wapenontwikkelingsprogramma of het kernwapenprogramma.¹⁰ Daarnaast vallen activiteiten en werknemers van een bedrijf als Rungrado ook onder deze sancties.

De onderzoeksgroep meent met bovenstaande punten te hebben aangetoond dat de antwoorden op de kamervragen, onjuist en onvolledig waren. De onderzoeksgroep kan zich voorstellen dat dit aanleiding is om deze kwestie nader te bestuderen, of bespreken. De onderzoeksgroep is bereid hierin een bijdrage te leveren.

Namens de onderzoeksgroep LeidenAsiaCentre,

Prof. dr. R.E. Breuker
Hoogleraar Koreastudies Universiteit Leiden
r.e.breuker@hum.leidenuniv.nl

Mr. drs. I.B.L.H. van Gardingen
Projectcoördinator Slaves to the System
Beleidsadviseur arbeidsmigratie FNV
Imke.vangardingen@fnv.nl |

⁸ <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/24/what-is-vx-nerve-agent-killed-kim-jong-nam-north-korea>.

⁹ Al is hij nooit op komen dagen bij zijn officiële werkplek en onderkomen. <http://www.straitstimes.com/asia/se-asia/north-korean-chemist-held-over-kim-jong-nam-murder-to-be-released-and-deported-malaysia>.

¹⁰ Zie COUNCIL REGULATION (EU) 2017/658 of 6 April 2017 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.094.01.0003.01.ENG&toc=OJ:L:2017:094:TOC; COUNCIL DECISION (CFSP) 2017/666; of 6 April 2017 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.094.01.0042.01.ENG&toc=OJ:L:2017:094:TOC; COUNCIL DECISION (CFSP) 2017/667 of 6 April 2017 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.094.01.0045.01.ENG&toc=OJ:L:2017:094:TOC.